

befejezésül egy ismert romániai kisebbségi jogi szakértő, Renate Weber véleményét: „Nem tartozom azok közé, akik szerint a Babes-Bolyai Tudományegyetem a multikulturalitás modellje. Természetesen olyan egyetem ez, amelyen román, magyar, német nyelven folyik oktatás, tehát többnyelvű. Azonban nem jeleníti meg szimbolikusan, így tehát nem bizonyítja, hogy intézményként három kultúra hozta létre, vagy legalábbis kettő – hogy a jelenlegi nevét mindenképp kiérdemelje. Programjai nagyjából azonosak, a legtöbb tantárgyat azonos módon adják elő, csak éppen más nyelven. A Babes-Bolyai Tudományegyetemet, úgy tűnik, ezenkívül még az a paradoxon is jellemzi, hogy az egyetemi szenátusban jelen vannak a primitív nacionalizmus képviselői is, miközben maga az egyetem a polgári liberalizmus szellemében valóban nyitott a modern témák és a modern megközelítésmódok felé.” (Érveim I.: *Krónika* 2000. febr. 19. Bakk Miklós fordítása)

PÉNTEK JÁNOS

A BOLZANO/BOZEN-I SZABADEGYETEMRŐL

A tiroli régiót az 1920-as párizsi béke kétfelé vágta, emiatt a 20. század második felére eltérő fejlődés adatható, a déli rész – ellentétben az északival – gazdaságilag sikeresebbé vált. Az alpesi térség csak úgy tudott kitörni a relatív elszigeteltségéből, ha bekapcsolódott a körülötte erőteljesen kibontakozó gazdasági folyamatokba. Észak-Tirol viszonylag távol került az osztrák innovációs központoktól, és a turizmus egyik ismert centrumává vált. Dél-Tirol azonban közel került az észak-olasz ipari központhoz, ami lehetővé tette, hogy a turizmus mellett az ipar is fejlődjön. A tiroli régió déli fele 1920 után városközpont nélkül maradt, mert a régió városközpontja, Innsbruck Ausztriához került. A dél-tiroli oldal urbanizációja csak a második világháborút követően kezdődött el. A folyamatot két tényező határozta meg: egyrészt központilag tervezett olasz betelepítés dél-tiroli városokba, másrészt a gazdaság fejlődése. Olaszország déli részéről a lakosság az iparvidékek felé vándorolt.

A régió népességére jellemző a mobilitás; az olasz nemzetiség elvándorlása megindult, illetve folyamatban van. A városi közösségek folyamatosan átalakulnak, helyükbe nemcsak új nemzedékek léptek, hanem új bevándorlók is. Az új bevándorlók nem az alpesi térségből származnak, hanem iskolázatlanabb és dinamikusabb népességből (török, később távol-keleti beköltözés). Ennek eredménye, hogy a lakosság etnikai/nemzetiségi/kulturális összetétele változóban van.

A mai autonómiai törvény Dél-Tirol tartománynak (és a trentói tartománynak) széleskörű önrendelkezést biztosít. A bozeni tartomány legfontosabb jogkörei: helység névadás, művészeti és néprajzi műemlékek védelme, helyi adók, tervezés és építkezés, természetvédelem, közösségi jogok (legeltetési jog fakivágás), egészségügyi iskolák, iskola épületek fenntartása, szakképzés stb. A dél tiroli tartományi kormányzat azt az utat járja be, amelyet Róma jóváhagyott, és ezt erős autonómiaként jellemezhetjük.

A kilencvenes években az autonómiát a következő hatáskörökkel sikerült kibővíteni: saját bérezési szerződés, az oktatásban irányadó hatáskörök, foglalkoztatási hiva-

talok és a közlekedési hivatalok kezelése (állami utak feletti ellenőrzési gyakorlat), az állam ellenőrzési jogának csökkentése (elszámoltatási bíróság), a közigazgatási joghatóság kiterjesztése, az EU szektor (Európa hivatal) hatáskörének elismerése, a felsőoktatási szektor tekintetében a bozeni szabadegyetem alapítása, alkotmányos meg egyezés a ladinok számára. A dél-tiroli tartományi kormányzat azt mutatja, hogy az autonómia nem statikus, sokkal inkább fejlődőképes életkeret.

* *

A tartományi kormányzatnak köszönhetően az oktatáspolitikai döntések rugalmasak. Az autonómiai törvény részletesen szabályozza az oktatási szektor feladatait, lehetőségeit. A tartomány önmaga határozhatja meg az óvodák, a szociális szolgáltatások, az iskolaépületek és a szakképzés működési területét. Az általános iskolai és a középfokú oktatás területén a tartománynak ún. másodfokú törvényhozói hatalma van, ami azt jelenti, hogy az olasz állam által alkotott törvényi alapelveket észrevételezheti.

Az autonómiai törvény értelmében az óvodákban, az általános és középfokú iskolákban a tanulókat anyanyelvi tanárokkal az anyanyelvükön kell oktatni. A szülőknek szabad iskolaválasztási joguk van, így a kétnyelvű helyeken (pl. városokban) gyermeküket beiskolázhathatják bármelyik (olasz, vagy német) iskolába. Ebben az esetben annak a feltételnek kell teljesülnie, hogy a tanuló képes legyen az adott nyelven előrehaladni. A kétnyelvű helyek iskoláiban második nyelvet is tanítanak. Ez lehet a német, vagy az olasz. Az általános iskolák második osztályától már kötelező jelleggel jelenik meg. Az 1998/99-es tanévben, próbaképpen az olasz tannyelvű általános iskolák első osztályában bevezetésre került a német nyelv oktatása. Mindemellert szintén az 1998/99-es tanévre tehető az angol nyelv kötelező oktatása, egyelőre csak tíz középiskolában.

A ladin nyelvi területeken eltérő az anyanyelvi oktatás. Csak az óvodákban folyik ladin nyelvű foglalkozás, míg az általános és középiskolákban a ladin mint „segédnyelv” jelenik meg. A legtöbb esetben magyarázó feliratokban, térképeken, táblázatokban, tankönyvekben. Az oktatásban azonban vagy a német, vagy az olasz nyelv dominál.

Az új autonómiai törvény Dél-Tirol számára nem nyújt teljes körű iskolai autonómiát. Az 1996-os évben új végrehajtási szabályzók léptek érvénybe. Ezek a következők: a tanítás megszervezése, a tanárok jogainak szabályozása. Mint állami alkalmazottak átkerültek a tartomány felügyelete alá. A tanárok, igazgatók, osztályfőnökök fizetése a tartomány és a pedagógus szakszervezetek közös megállapodása alapján jön létre.

1998 áprilisában jött létre az egyik legfontosabb megállapodás. Eszerint tartományi ellenőrzés alatt három, nyelvi alapon szerveződött autonóm iskolai testület alakult. Brixenben filozófiai és teológiai fakultás működik, Bozenben pedig turizmusra és az egészségügyre szakosodott képzés folyik, amelyek egyetemi diplomát adnak. 1997-ben került sor a bozeni szabadegyetem megalapítására. Szükség volt a létesítésére, mert a legtöbb középiskolai végzettséggel rendelkező fiatal hazai illetve külföldi intézményekben tanult tovább. Ebben az időszakban a végzettek közül (11 000) fele Olaszországban, másik fele Ausztriában tanult tovább.

A bozeni szabadegyetemet 1997. október 31-én 60 dél-tiroli közéleti személyiség alapította. Nem állami egyetem, de az állam által elismert diplomát nyújt hallgatói-

nak, tulajdonképpen magánegyetem. A szabadegyetem csak nevében viseli az egyetem megnevezést, de nehezen vehető össze például olyan nevesebb intézményekkel, mint a trentói, vagy az innsbrucki egyetemek. A szabadegyetem egyelőre, mint harmadfokú intézmény funkcionál, de a jövőben kialakulhat belőle valódi többkarú universitás. A hallgatóknak tandíjat kell fizetni. Alapvető célja, hogy híd szerepet töltsön be a német és az olasz kultúra illetve a gazdaság között. A legtöbb egyetemi oktató nemzetközi tudományos kapcsolattal rendelkezik. Tanulmányi kurzusai közül kiemelkedő jelentőségűek a gyakorlat orientált és a többnyelvű képzések. Az ilyen irányú képzések elsősorban az európai munkaerőpiaci igényeknek kívánnak megfelelni. Az oktatás illetve képzés nyelve a német, az olasz és az angol. Kivételt képez a pedagógiai fakultás, ahol a német, az olasz és a ladin nyelvet beszélő hallgatók képzéséről külön kurzus gondoskodik. A szabadegyetem képzési sajátossága a célorientált-ság illetve a gyakorlatiasság. A hallgatók tanulmányi idejük alatt ún. tutoroktól kaphatnak támogatást. Az intézmény a kvalitásos oktatói gárdán keresztül biztosítja a célorientált tanulmányok feltételeinek teljesülését.

Ez az oka annak, hogy a szabadegyetem limitálja a hallgatók létszámát. Az 1998/99-es akadémiai évben a tanár/hallgató arány 1:10 volt. A tanulmányok rendszeres értékelése révén pedig biztosítottnak látja az ismeretek elsajátításának, illetve gyakorlati felhasználhatóságának teljesülését.

A közgazdasági kar az alábbi képzéseket nyújtja: graduális közgazdasági program két szakkal (nemzetközi gazdaság és üzleti ügyintéző) és hároméves, főiskolai diplomát adó turizmus szolgáltató és turizmus gazdasági szakokkal. A képzések specialitása a háromnyelvűség, azaz három különböző nyelven lehet tanulmányokat folytatni. A programok első tanulmányi szakasza: két félév az általános közgazdasági ismeretek elsajátításra koncentrál, míg a második tanulmányi szakasz szabadon választható szaktárgyakra bomlik, attól függően, hogy a hallgató milyen irányba orientálódik. Ennek megfelelően választható döntési elmélet, nemzetközi gazdasági ismeretek, olasz és európai gazdasági kapcsolatok, nemzetközi kereskedelmi jog, tőzsdei ismeretek stb.

A képzés legfontosabb elemei a hallgatókból álló kisebb konzultációs csoportok. Valamennyi tanulmányi szakaszban szemináriumok szolgálják az elmélyültebb ismeretek elsajátítását. A képzési óraszám 35%-a szeminárium és kiegészítő gyakorlati képzésekből áll. Az egyetem oktatói gárdája német, olasz és angol nyelven beszélő vendégprofesszorokból áll.

A pedagógiai fakultáson az 1998/99-es tanévben, Brixenben kezdődött el a képzés. Nappali képzés keretében óvónőket, tanítókat és középiskolai tanárokat oktatnak. 1999/2000 tanévre szociális munkás szak indítására került sor. A pedagógiai fakultás az alábbi képzésekre koncentrál: graduális képzések (óvónői és tanítói), középiskolai tanári specializáció, szociális munkás képzése egyetemi diplomát adó kurzusokkal, szociális pedagógus képzéssel. Az óvónői, illetve tanítói képzések négy évesek. Az első két év általános pedagógiai és pszichológiai tantárgyakból áll. A második két év a specializáció időszaka. Biztosított a német és az olasz nyelvű képzés, sőt a ladin anyanyelvű hallgatók számára kiegészítő oktatás létezik. A középiskola tanári specializációs szak, a 2–3 évig terjedő posztgraduális típusú képzések sorába tartozik. A közeljövő-

ben e diplomával rendelkezők számára is lehetővé válik a tanítás Olaszország bármelyik középiskolájában.

A pedagógiai fakultás oktatói német és olasz anyanyelvűek, mellettük számos más európai országból is érkeznek vendégoktatók. A német és olasz anyanyelvű hallgatók számára biztosított az anyanyelven történő előrehaladás, míg a ladin anyanyelvű hallgatók a kurzus egy részét németül illetve olaszul, ugyanakkor a nyelvészeti szaktárgyakat ladin nyelven is hallgathatják.

* *

A Dél Tiroiban megvalósult nyelvi paritás modellt jelenthet azon országok számára, ahol nyelvi kisebbségek élnek. Megvalósulása azonban hosszú folyamat eredménye volt, amelyet az olasz kormányzat sokáig rosszállóan, elutasítóan fogadott. Már az 1946-os párizsi békeszerződés is tartalmazta a „németül beszélő polgárok” kifejezést, a német és az olasz nyelv párhuzamos használatát a közhivatalokban illetve a hivatalos dokumentumokban. Az 1972-es autonómiai törvény hatására kiegészült bizonyos közigazgatási intézkedésekkel és dekrétumokkal.

Az első közigazgatási intézkedés a Trentino-Südtirol régió megalkotása volt, beleértve a német nyelvhasználati jogot is. Eszerint a törvényeket és rendeleteket németül és olaszul egyaránt meg kell szövegezni. Abban az esetben, ha ez elmarad, bárkinek ingyenes fordítást kell biztosítani. A jogi eljárásokra, földhivatalokra, illetékhivatalokra, jegyzőre, rendőrségi eljárásra, adóügyre stb. vonatkozó elnöki rendelet szerint bárki jogosult anyanyelvén fordulni e hivatalok illetékeseihez, és a hivatalnak kötelessége biztosítani az anyanyelven történő ügyintézését.

A nemzetiségi arányról szóló rendelet (1976) szerint kötelező a közhivatalokban a német és az olasz nyelv ismerete. A nyelvismeretet kétnyelvű hatósági nyelvvizsgálóval kell igazolni. A nyelvvizsga rendszer 1999 januárjától átalakult: írásbeli és szóbeli részre, valamint négy különböző szint megszerzésére. A nyelvvizsgán való sikeres megfelelés határozatlan időtartamú. 1977–1998 között 139 ezer kétnyelvű bizonyítványt adtak ki (ebből 16,126 felsőfokú ún. A osztályú; 27,606 felsőközépfokú B osztályú; 43,111 alsóközépfokú C osztályú; 52,251 alacsony D osztályú). A közigazgatási intézkedések a ladin nemzetiség számára is tartalmazzák jogokat: például a ladin nyelv használatát (mind írásban, mind szóban) közhivatalokban, bíróság előtt.

* *

A régió adottságai és hagyományai sugallják az együttműködést, az elmúlt hét évtized fejleményei miatt épp különállásából következőleg tudott fellendülni, és került ki abból a depressziós helyzetből, amelybe az első világháború után került. A tradicionális térségi együttműködés számos eleme továbbra is létezik (pl. szolgáltatói szféra, kereskedelem). A térség olasz lakossága a „túlélési taktikát” választotta (azaz inkább elköltözött). Csak az újabban beköltözötték közül kiemelkedő elit (jogi, közgazdasági) számára válik fontossá egyfajta „felzárkózási stratégia”, amelyben a harmadfokú képzésnek kitüntetett szerep jut.

RADÁCSI IMRE